

De wordingsgeschiedenis van de Zijpe

Bijdrage tot de geofysische en historisch-geografische ontwikkeling

H. Schoorl

Inleiding

De Zijpe was de eerste grote polder die in Noord-Holland werd bedijkt. De geschiedenis van deze polder is op verschillende wijzen benaderd en beschreven. Belonje (1933) heeft de nadruk gelegd op de bestuurlijke en juridische aspecten, Westenberg (1961) op de mogelijkheden die de kartografie bood om tot reconstructie van de bedijkingsfasen te komen, Zijp (1957) heeft een belangrijke aanzet gegeven tot de beschrijving van de vroege economische geschiedenis van de polder. In mei 1985 heeft Bremer een boek over de Zijpe gepubliceerd, waarin vooral de sociaal-economische ontwikkeling tot omstreeks 1800 aandacht heeft gekregen. Het wachten is op de onderzoeker, die de omvangrijke administratie van Dirk van Teylingen van de tweede bedijking (1556–1557) zal ontrefelen. Daarin bevindt zich een schat aan gegevens over bedijkings technische aspecten, over herkomst en financieel draagvermogen van aannemers en over loon- en materiaalkosten. Op basis van deze gegevens kunnen de conclusies getoetst worden, die getrokken zijn voor het gedeelte van de Zijper dijk tussen de Oger schinkeldijken, alsmede voor de Zuider- en Noorderschinkeldijken tussen de Zijpe en Callantsoog (Schoorl, 1979, pp. 67-85). Op de onderstaande beschrijving van de historisch-geografische ontwikkeling wordt in het werk van Bremer verspreid teruggegrepen. Niettemin is het zinvol de wordingsgeschiedenis van het poldergebied samenhangend afzonderlijk te publiceren.

Ontwikkeling vóór 1300

Aanvankelijk lag in het Zijper bekken het grote scheidingsveen tussen de Frankische gouwen Kinhem en Texla. Dit veengebied werd in de 9e en 10e eeuw ontgonnen, verdronk vervolgens en werd vóór 1200 op sommige plaatsen door geulvorming geërodeerd.

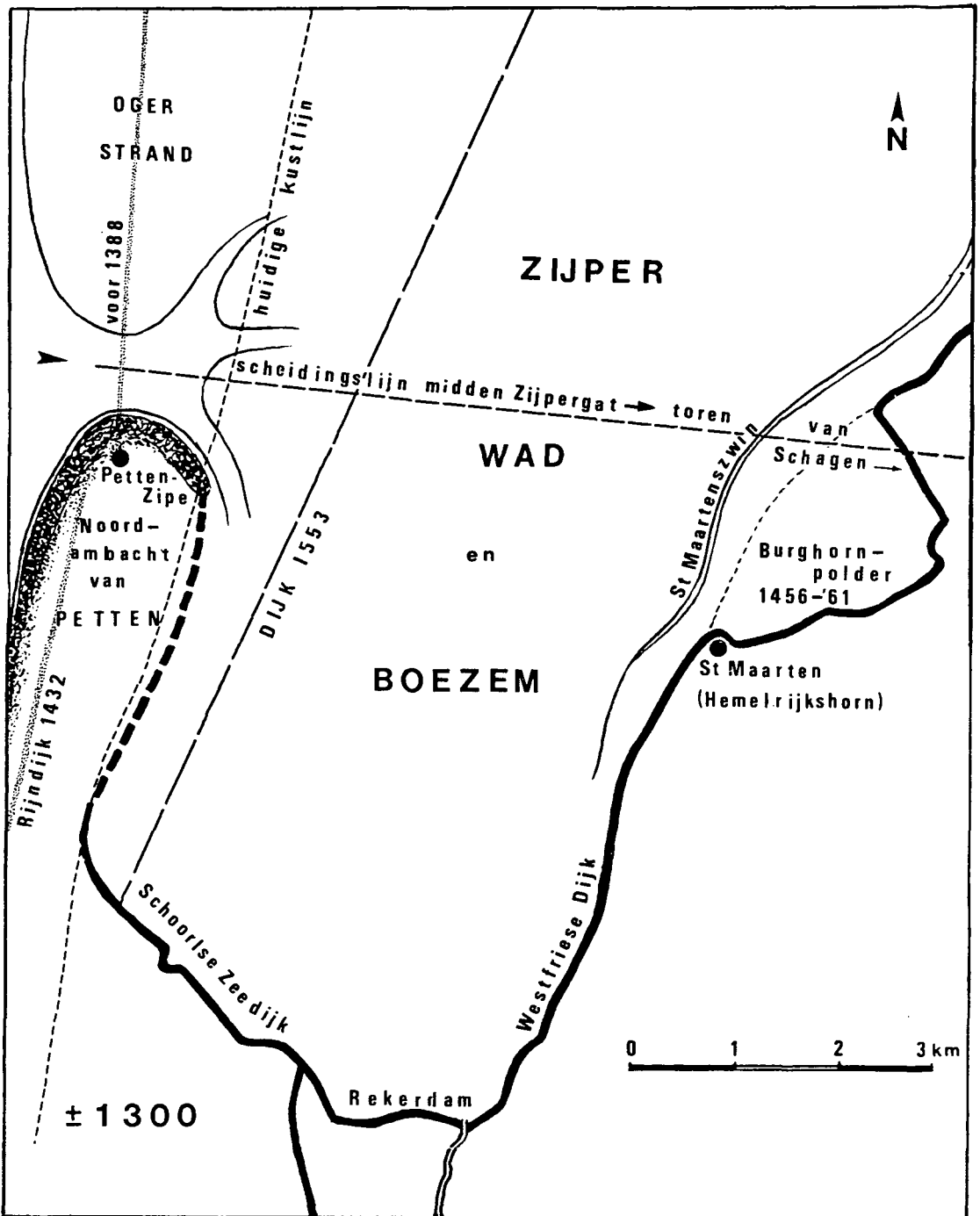
Met de voltooiing van de Westfrieze Zeedijk omstreeks het midden van de 13e eeuw, de aanleg van de Schoorlse Zeedijk omstreeks 1231, en de afsluiting van de trechtervormige Rekere-

bedding met de Rekerdam omstreeks 1270 (Westenberg, 1974, pp. 37-38) kreeg het gebied zijn zuidelijke en oostelijke begrenzingen, die ook na de bedijking(en) de omvang van de polder bleven bepalen.

De strandvlakte in het westen, al of niet voor korter of langer duur met duinen en nollen (lage stuifduintjes, die een geaccidenteerd terrein vormen) bezet, vormde de westelijke begrenzing. Bezuiden Callensoge — het eiland dat noordwestelijk van dorp en land van de huidige badplaats Callantsoog gesitueerd moet worden — lagen in de 13e eeuw getijgeulen, waarin Oger visserscheepjes in de luwte van het Oger zuiderstrand en -duingebied konden ankeren (Schoorl, 1973, pp. 129-134; idem, 1979, p. 10).

Telkens als het wadgebied ten zuidoosten van het eiland was opgehoogd met zand en klei kon land worden bedijkt, maar ook telkens weer ontstonden zuidelijker nieuwe (doorbraak-)gaten. Het is waarschijnlijk, dat de stormvloed van 20 november en 28 december 1248 een doorbraak van grote omvang in de kust ten zuiden van Callensoge hebben veroorzaakt, waarmee een doorbraak in de oostelijk daarvan gelegen Westfrieze dijk benoorden Sint Maarten correspondeerde (figuur 1) (Schoorl, 1983, p. 2). De doorbraak in de Westfrieze dijk kon landinwaarts gedicht worden met de Schagerdam, waardoor een kweldergebied buitendijks bleef, dat eerst in 1456–1461 als Burghornpolder bedijkt zou worden¹ (Westenberg, 1961, p. 43; De Vries, 1876, p. 205). Het nieuwe getijgat vertakte zich in de Zijperwaard in stroomgeulen en zwinnen. In de hoofdgeulen konden schepen een beschutte ligplaats vinden. Het Noordambacht van Petten strekte zich uit tot dit zeegat en was vóór 1295 aan de oostzijde beschermd met een dijk, een verlengde van de Schoorlse dijk. Naar de ligging daarvan kan slechts worden gegist (figuur 1).

In 1295–1296 liet graaf Floris V een lijst opstellen van zijn bezittingen, waarin onder andere vermeld wordt: *in Scoirle dien dijc, die tusschen die nieuwe havene leghet ende Rekel-damme ... wisen wi den grave* (De Fremery, 1901, nr. 309, pp. 262-269; Schoorl, 1983, p. 2). Onder bescherming van de noordduinen van Petten lag 'Petten bi der Sipe', bezuiden de grote doorbraakgeul. Deze geul was de 'nieuwe

Figuur 1. De onbedijkte Zijpe in het eind van de 13e eeuw. Enige latere veranderingen zijn gedateerd ingetekend.

haven' van Floris V, die zich in het laatste kwart van de 13e eeuw verdiepte tot een getijgat van aanzienlijke omvang.

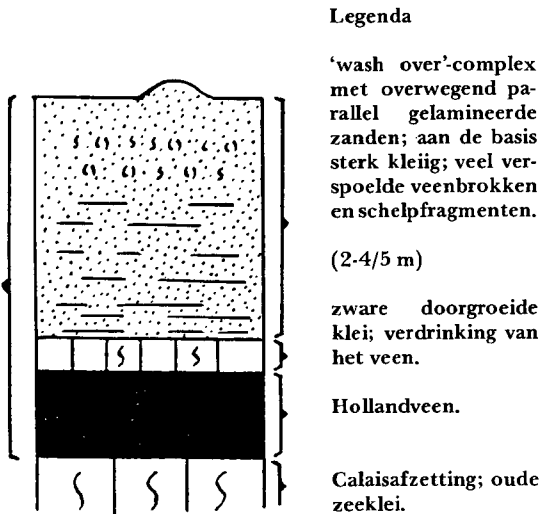
Vulling van het Zijper bekken

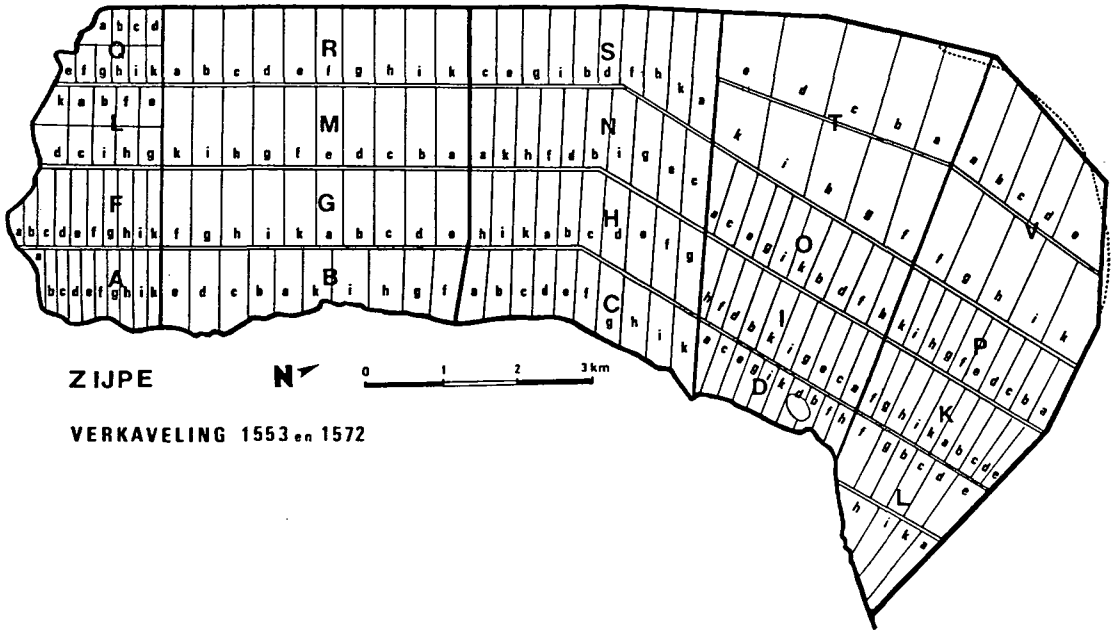
In de lagune achter de nog vrijwel gesloten strandwal werd na de 11e eeuw het veen bedekt met een laag pikklei — een vette brakwaterafzetting —, die na een aarzelend begonnen sedimentatiefase tussen 1150 en 1250 werd gedeponereerd. De pikklei vond voortzetting in de wat lichtere Rekereklei. De sedimentatie van de pikklei leidde tot 'zetting', tot samenpersing van het veen, dat ten westen van het Noordhollands kanaal nog vrijwel continu voorkomt en slechts lokaal door getijgeulen is geërodeerd (Westerhoff e. a., 1984). In de toplaag is de klei zandiger. De overgang naar de sedimentatie van aan de oppervlakte liggende zandpakketten kondigt zich daarmee aan. Als gevolg van de teruggang van de kust en de afbraak van de strandwal vond een proces van vulling van de lagune plaats, dat wordt aangeduid met de Engelse term 'wash over'. Dit verschijnsel komt vooral voor in kustgebieden met een gering verschil tussen hoog- en laagwater (micro-amplitude minder dan 1,5 meter) en die gekenmerkt worden door een betrekkelijk lage en smalle strandwal met achterliggende lagune. In gebieden met zulk een gering getijverschil en gematigde golfenergie zijn de strandwallen lang en rechtlijnig. Zij worden bij stormvloed veelvuldig overspoeld. Geulvormige doorbraken vormen tijdelijk buiten- en binnendelta's van geringe betekenis (Hayes, 1979, p. 8). Het zandig materiaal aan de zeezijde van de strandwal wordt bij stormverhoging over de strandwal getransporteerd en in de achterliggende lagune gedeponereerd. Soms vloeit het sedimentrijke water eenvoudig over de strandwal. De sedimentatie wordt echter vooral bevorderd door stormvloed, die tijdelijk gaten in de barrière slaan. De sedimenten worden dan uitgewaaierd in de lagune. Vaak liggen zulke oppervlakkige stormgeulen boven normaal tij en is hun een korte levensduur beschoren (Reading, 1978, pp. 159-160). Soms ontstaan tijdens het afbraakproces — dat de kustlijn achteruitzet — tijdelijk zeegaten van meer importantie, zoals het

Zijpergat in de tweede helft van de 13e eeuw. Dit gat had echter geen verbinding naar het achterland. De komberging bleef gering en daardoor de getij-invloed beperkt. Een sterke kustdrift zorgde voor transport van veel zand en een relatief snelle verzanding van het gat. Het terugwijken van de kust en de sedimentatie daarachter weerspiegelt zich in het bodemprofiel. Het meest zandige materiaal komt in de toplaag voor, die onder invloed van wind tot nollen en lage duinen kon verstuiwen. Bij het sterk terugwijken van de kustlijn is de horizontale verdeling van de korrelgrootte van de zanden in het verticale profiel terug te vinden. Zowel in het Koegras- als in het Zijpegebied komen 'wash over'-gronden voor. Deze zijn complex van opbouw, omdat meermalen de strandwal doorbroken is en de waaievormige binnendelta's elkaar overlappen. Verzande doorbraakgeulen werden in de loop van de tijd door stormen tijdelijk en beperkt weer actief. Du Burck gaf deze sedimentaties de typerende benaming 'zee-overslaggronden' (Du Burck e. a., 1963) (figuur 2).

Zoals de noordelijke voorlopers van het getijgat uit de tweede helft van de 13e eeuw wad

Figuur 2. Geschematiseerde profielopbouw in het Zijper- en Koegrasgebied (W. Westerhoff, Rijks Geologische Dienst), meded. febr. 1985.

en banken beoosten Callensoge hadden opgehoogd, zo stuwde het getij door de nieuwe kustopening zandig en kleiig materiaal in de Zijper boezem. Dit overdekte de pikklei, waarmee het voormalig veenlandschap was bedekt. De vulling van het kombergingsgebied verkleinde in de eerste helft van de 14e eeuw de capaciteit van het zeegat, dat in het midden van die eeuw verdween en plaats maakte voor een hoge gesloten strandvlakte, waarop nollen en duinen opstoven. In de tweede helft van de 14e eeuw was de kust gesloten. Er had zoveel opstuiving plaatsgevonden, dat de nollen vóór 1388 in grafelijke opdracht tot een zanddijk vergraven konden worden. Deze dijk verbond de noordduinen van Petten 'bi der Sipe' met Callensoge, 'tussen Petten ende den Oge'. Tussen de Kamper duinen en Callensoge was de kust toen met duinen en zanddijk gesloten.

Van 1388 – in welk jaar plannen werden gemaakt om de Zijper kwelders met een dijk van Callensoge naar de Keins aan de Westfriesee dijk van zee af te sluiten – tot 1421 bleef de versterkte duinenrij tussen Petten aan het Hondsbos en de noordduinen van Petten aan

de Zijpe intact. De dijk naar het Oog werd na 1388 niet meer onderhouden, verstoof en verspoelde bij winterstormen. Wat overgelaten aan het spel van wind en water bleef, was een brede strandvlakte met een onregelmatige reeks kustduinen. Het gehucht Petten bij de Zijpe, in 1345 nog afzonderlijk van Petten aan het Hondsbos in de herfstbede genoemd, was vóór 1377 verlaten. Toen kende men alleen nog Petten aan het Hondsbos en zuidelijker Petten in Nolmerban, het bestuurlijk centrum van het Zuidambacht van Petten (Schoorl, 1983, p. 2).

Jan van Egmond werd op 15 mei 1421 beleend met het Noordambacht van Petten. Daarbij werd de grens tussen deze heerlijkheid en Callensog bepaald door terug te grijpen op de voorheen zo duidelijke grenssituatie: het midden van het voormalig zeegat (Schoorl, 1973, p. 163; idem, 1979, nr. 35, p. 169). De betreffende oorkonde omschrijft de begrenzing van het Noordambacht als volgt:

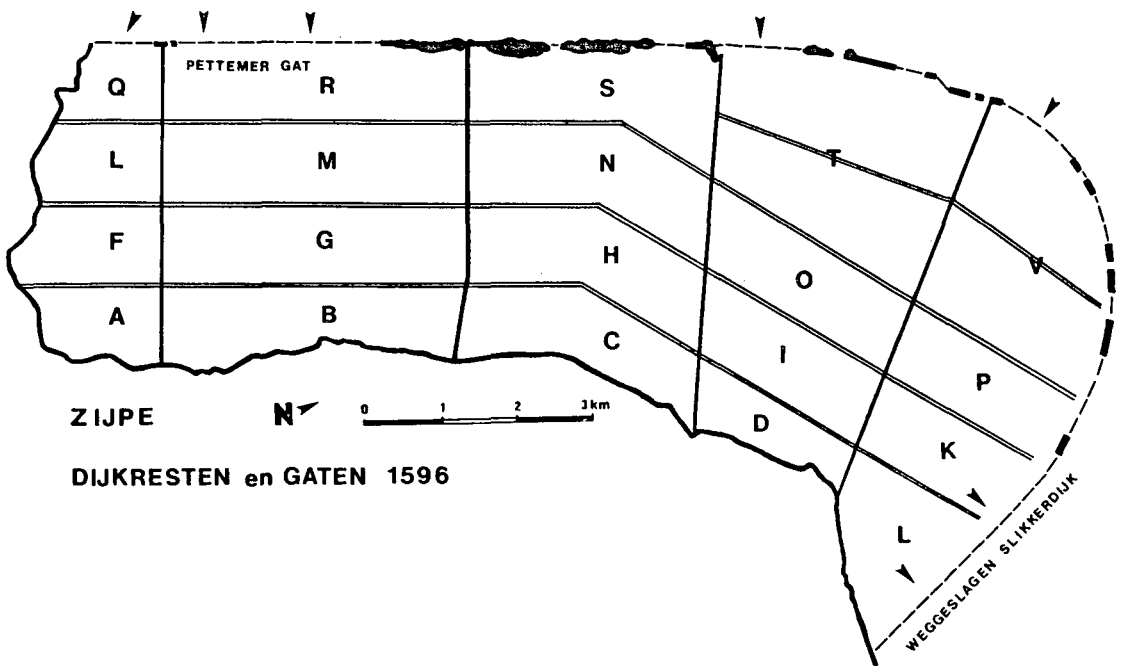
... oistwaert opgaende in de wairt ende westwaert opgaende in der zee ... noertwaert opgaende voirbi Keteldunen, dair men zien mach van den strande van der zee doer die clock-

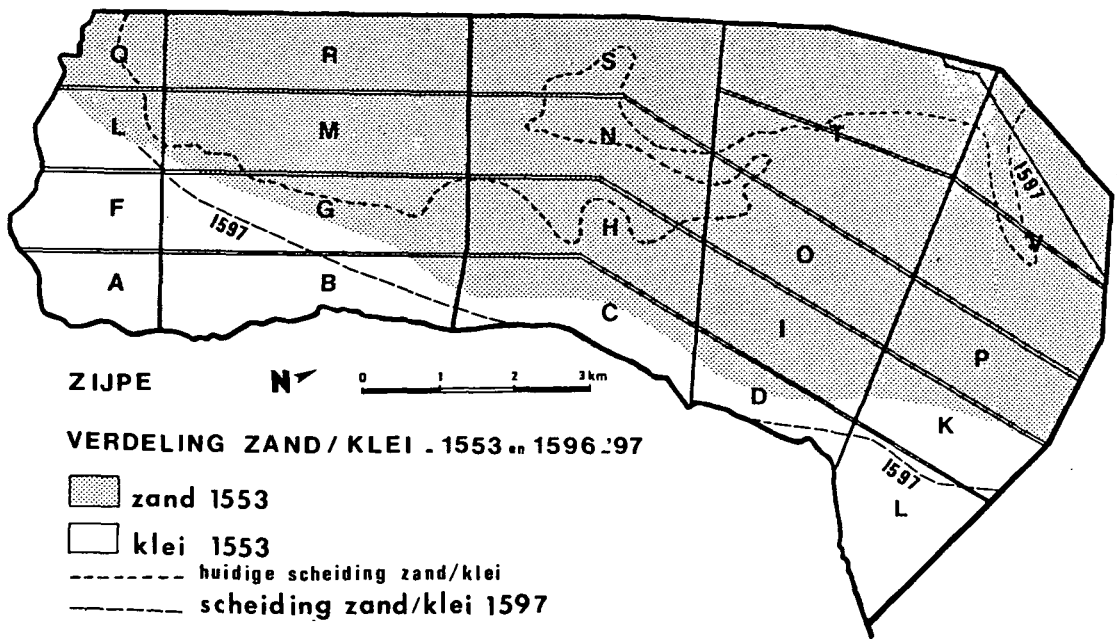
gaten van den kercktoern tot Scaghen ende voirt opstreckende oest ende noert uut, te roeyen bi den groten koech, dat is bi den Zwene van Sinte Martijns, op hondert roeden na of daeromtrent².

De oostelijke grens van het Egmonds bezit werd bepaald door de slibbige wadzooom op 100 roe (ongeveer 350 meter) van het Sint-Maartenszwin. Waar de kade van de genoemde Zijperkoog was gelegen is niet te reconstrueren. De kade was bedoeld om de kwelder tegen hoge vloed en te beschermen. Mogelijk was de beklading toen nog een recente onderneming, waarmee de opmeting van 1413 samenhangt. Toen werd in de grafelijke rekeningen genoteerd: *gegeven zommige gesellen bi Goeyer Jansz, die de alinge (= gehele) Zipe bi der roede oversloegen ende gemeten hebben³.* Staande op het midden van het voormalig zeegat zag men licht door de klokgaten van de Schager toren. De lijn tussen strand en toren was voortaan de grens tussen de heerlijkheden Petten en Callensoge (figuur 1).

Jan van Egmond had weinig geluk met zijn heerlijkheid. Zes maanden later vaagde de St. Elisabethsvloed van 18–19 november 1421 een

deel van de beschermende kustduinen weg, waardoor zijn landerijen met zand werden overlopen en waarschijnlijk de dijk aan de kwelderzijde verloren ging. De hoge kwelder- en wadgronden van de noordelijke Zijpe belemmerden het ontstaan van een nieuw zeegat. De stormvloed van 1421 teisterde eveneens het dorp Petten aan het Hondsbos. Hij wierp de parochiekerk omver, waarin velen een toevlucht hadden gezocht. Ongeveer vierhonderd mensen kwamen daarbij om. Op grafelijk bevel herstelde in 1422 volk uit de Kennemer dorpen de doorgebroken duinenrij. In 1432 wierpen Rijnlanders achter de gehavende duinen een zanddijk op van Petten in Nolmerban tot de noordduinen van het verdwenen Petten bij de Zijpe: de Rijn-dijk (De Vries, 1866; Schoorl, 1982, pp. 6-7; idem, 1983, pp. 2-3). In de jaren veertig van de 15e eeuw leed deze dijk enige malen aanzienlijke schade. Kennemer steden en omringende dorpen moesten financieel en met mankracht in herstelwerkzaamheden voorzien, onder andere in 1442 en 1443. Maar in 1446 stelde de rentmeester van Kennemerland zich de vraag of het nog wel zin had met veel moeite een dijk te

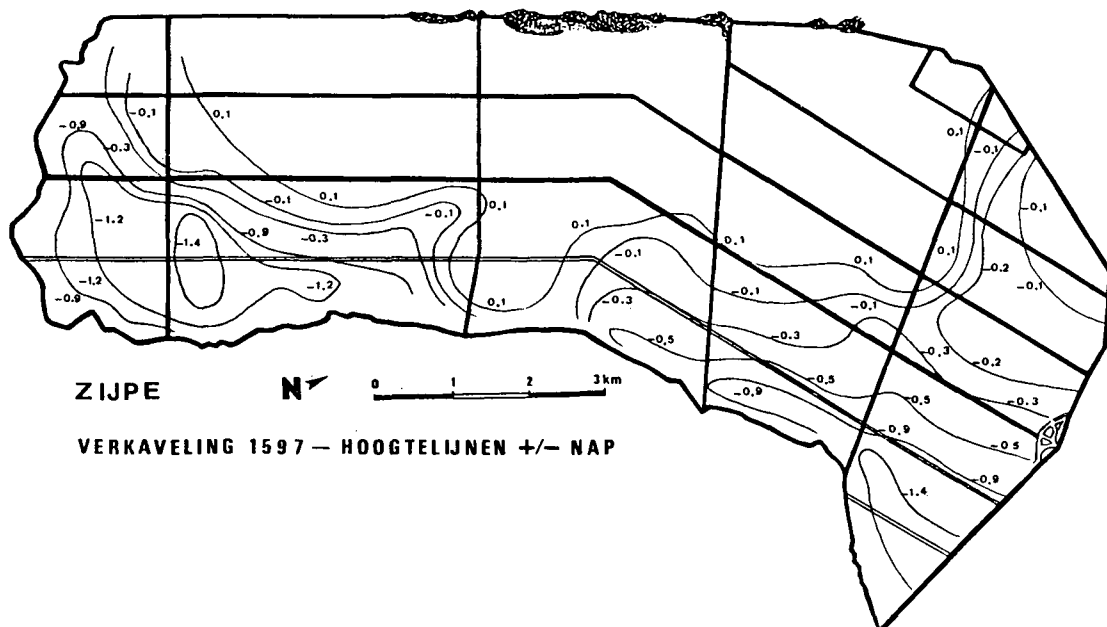
Figuur 5. De verdeling in zand- en kleigronden aan de oppervlakte door Simon Meeuwsw in 1553 en Gerrit Lange-dijk in 1597. Door afgraving op grote schaal en diepploegen ligt de huidige zand-kleigrens westelijker. In de noordwesthoek van de polder is met het jaartal 1597 de dijkverkorting ingetekend.

onderhouden, waarachter geen te beschermen land meer lag. Het Noordambacht van Petten was verlaten. In 1447 wordt de Rijndijk benoorden het Hondsbos een *crancken dijckaedzen* genoemd, *welke gescepen stonde corts in te breken*. Omstreeks 1460 was de dijk verdwenen. Resten van dijk en noorduinen bleven als een geïsoleerd duincomplex bekend als de Ketelduinen. Dit complex bestond al in 1421 en had als steunpunt bij de aanleg van de zanddijk gediend. Het bestond uit stuifduinen met opgewaarde koppen. Zoals 16e-eeuwse stuurliedenboeken karakteristiek typeren: *Ketelduyn is een witte spleten duyn*. Tussen de Ketelduinen en het Hondsbos ontstonden twee nieuwe Zijper gaatjes, die benoorden Petten op vroege 16e-eeuwse kaarten staan afgebeeld. Bij stormvloed sloeg zeewater via deze geulen door tot in de 'waard'. Ook hier vond opvallingsplaats.

Aan de oostzijde had getijwater vrij toegang tussen de hoge kwelders ten zuidoosten van Callensoge en de Westfriesse dijk. De laaggelegen

zuidelijke boezem vond via het Sint-Maartenszwin afwatering op zee bezuiden Wieringen. Het zwin vormde de waterverbinding van Sint Maarten met andere kustplaatsen. Bij noordwester storm drong het zeewater uit het noorden via Oude Veer, Sint-Maartenszwin en de gaten in de westelijke kust benoorden Petten door tot in het zuidelijk bekken. Daar vormde het opgestuwde water dan een bedreiging voor de Schoorlse dijk, de Rekerdam en de Westfriesse dijk. Het dagelijks getij liet in het zuidelijk bekken en langs de wadzoon van het zwin vruchtbare klei achter. Als we hier onderscheid maken tussen Zijper 'wad' en 'boezem', dan verstaan we onder 'wad' het westelijk banken- en kweldergebied achter de strandwal in alle stadia van verlanding, onder 'boezem' het lage zuidelijk gedeelte, waarop de Rekere en de Westfriesse landen uitwaterden en dat via het Sint-Maartenszwin getijverbinding had (figuur 1).

Water en wind, aanvoer uit zee en verstui-ving, zorgden in de loop van de eeuwen voor

vulling en ophoging van het westelijk gedeelte van de Zijper boezem. De geschetste kustontwikkeling – waarbij de vulling en opslibbing van het Zijper bekken een onderdeel vormde van de gigantische ‘wash over’, die zich tussen Kamperduin en Huisduinen heeft voltrokken – is herkenbaar in de huidige bodemhoogten (figuur 6). De verschillen in hoogteligging van gedeelten van de polder en de scheiding tussen klei en zand of met zand overstoven klei-afzettingen – zoals Simon Meeuwsz die in 1553 karteerde (figuur 5)⁴ (Schoorl, 1976, pp. 10-11) – was na de bedijking in 1552–1553 van invloed op de verkaveling. De verschillen in hoogte en grondkwaliteit bepaalden de plaatsing van de molens (figuur 7), had consequenties voor de verdeling van de kavels onder de aandeelhouders en voor de onderscheiding tussen contribuabele landen en egalements. Polderlasten werden naar grootte van bezit over de eigenaars van de vruchtbare kavels omgeslagen. Dit waren de contribuabele landen. Uiteraard was de belangstelling uitgegaan naar de goede klei- en zavelgronden. Om echter te voorkomen dat een groot deel van de nieuwe polder als verstui-

de ‘wildernis’ zou blijven liggen, werden alle eigenaars van contribuabele landen verplicht in dezelfde bezitsverhouding een aandeel in de slechte gronden te nemen. Deze zandgronden, die ‘egaal’ over alle eigenaars werden verdeeld, de zogenaamde egalementsgronden of egalements, droegen niet bij in de polderlasten. Vaarten door deze gronden kregen de naam ‘egalementsloot’.

Gevolgen van inundaties

Driemaal ging de Zijpe na de eerste bedijking van 1552–1553 (figuren 3 en 4) weer onder water. Bij normaal tij betekende dit, dat het zuidelijk bekken, een brede strook langs de Westfriese dijk en het noordoostelijk gedeelte van de polder onder water stonden. Tweemaal was de zee de dijken te machtig (in 1555 en 1570), éénmaal was de inundatie opzettelijk: in opdracht van Diederik Sonoy, gouverneur van Noord-Holland, tijdens de opmars van de Spanjaarden naar Alkmaar in 1573. De laatste inundatie duurde van 1573 tot 1597 en betekende een kwart eeuw verspoeling en verstui-

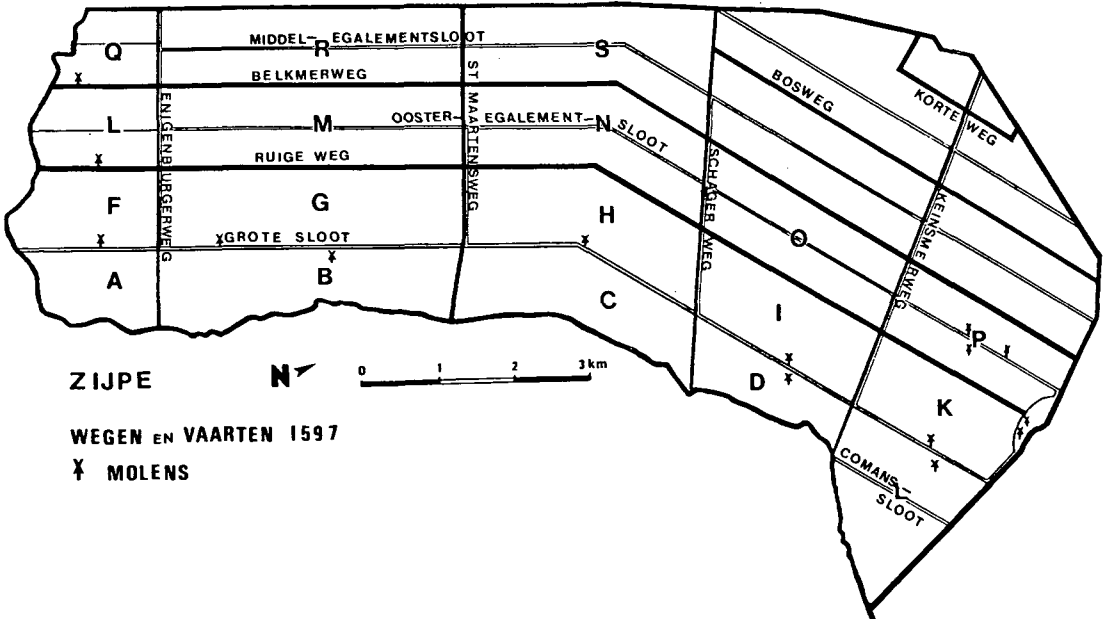
ving van stranden, duinen en hoge Zijper zandgronden in oostelijke richting. Maar ook vond er afzetting van kleiig materiaal plaats in de luwte van Callantsoog en in de lage gedeelten van de polder. Gerrit Dirksz Langedijck kon op zijn kaart van 1596 op deze plaatsen aantekenen: *dit is verbeterd door 't slib*. Toen in 1596 in rapport en kaart (Belonje, 1930, pp. 35-41; Schoorl, 1979, pp. 94-100; idem, nr. 110, pp. 219-221)⁵ de schade van de inundatie werd vastgelegd, bleek dat er bitter weinig van de Zijper zanddijk in het westen en de slikker- of kleidijk in het noordoosten was overgebleven. Van de westelijke zanddijk restten slechts enkele gedeelten, tot duin opgestoven uit de verwaide Ketelduinen (figuur 4).

In deze 25 jaar waren de Zijper landen op vele plaatsen met 3 à 4 voet (90 cm tot 1,20 m) zand opgehoogd. Langedijck noteerde op zijn eerdergenoemde kaart: *dit is nu opgecomen sant onder 4 voet; dit is 3 voet sant op 't clay en hier is het clay bedect met 1 voet sant*. De vaarten — met uitzondering van het grootste deel van de Grote Sloot — waren met zand gevuld, terwijl de grens tussen zand- en kleigronden oostwaarts was verschoven (figuur 5). Ver-

gelijking van de kartering door Simon Meeuwsz in 1553 en van Langedijck in 1596 laat dit zien. In de kavel H en C had de hoge zandprop de verbinding tussen het staande water in het zuidelijk bekken en het getij in het noordoostelijke deel van de polder bemoeilijkt (figuren 5 en 6), waardoor de Grote Sloot hier in 1597 moest worden uitgegraven.

Terwijl na de herdijking en -verkaveling in 1597 de met zand gevulde vaarten als goede ondergrond voor de nieuwe lengtewegen werden benut, liet het polderbestuur in de westelijke Zijpe nieuwe egalementsvaarten graven tussen de herstelde westelijke Zijperdijk, de Belkmer- en de Ruigeweg (figuur 7)⁶ (Westenberg, 1961, p. 24). De grote kavels bleven dezelfde grootte, verkaveling en belettering behouden, behalve de noordwestelijke kavels T en V, die tussen de Belkmerweg, de Bosweg en de Korteweg geheel nieuw verkaveld werden⁷ (figuur 8).

Van meet af aan zijn de landgebruikers doende geweest de gronden, die met een betrekkelijk dunne laag zand waren bedekt, af te karren en met diepploegen de klei aan de oppervlakte te brengen⁸. Op deze wijze is de zand-kleigrans

westelijker verlegd, zoals uit de kartering van de oppervlaktesedimenten blijkt (figuur 5) (Du Burck, 1963).

Een in 1660 uitgevoerd onderzoek naar de *Verdeeling van alle de Sijpse landen, yder op sijn groote ende cleyne letter ende de namen van de eygenaers ende onder wat molen die resorteren*⁹, toont aan, dat na 1572 alle egalementslanden waren verlaten. De eigendomsrechten op de kavels langs de Schoorlse en Westfriese dijken bleken in meer of mindere mate intact gebleven te zijn:

kavel	% verlaten	kavel	% verlaten	kavel	% verlaten
A	57	E	60	K	70
B	27	F	40	L	20
C	25	G	56	Q	30
D	57	I	60		

Oorzaak en reden van het verlaten waren verschillend. De scheiding tussen de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden als gevolg van de Opstand belemmerde Zuidnederlandse eigenaars hun rechten na 1572 te laten gelden. In zover eigenaars niet verkopen konden en hun bezit opgaven, bleven de landerijen verlaten liggen. Anderen zagen door de erbarmelijke toestand waarin hun land zich bevond, geen heil meer in het behoud van hun bezit. Na de bedijking in 1597 en de voltooiing van de herverkaveling in 1598 gaf het polderbestuur deze landen uit aan nieuwe eigenaars. De percentages 'verlaten gronden' geven de breuk in de bezitsrechten tussen 1572 en 1598 weer. Onder 'behouden gronden' werden alle landen verstaan, waarvan het bezitsrecht gehandhaafd of aan anderen door verkoop of vererving was overgegaan en in 1598 tot gelding werd gebracht. Voor 100% contribuabel bleven na de herdijking en -verkaveling de kavels A, B, E, F, L en Q.

Het oostwaarts opschuiven van de zand-kleigrens blijkt, behalve uit vergelijking van de kaarten van Meeuwswz en Langedijck, ook uit het percentage egalementsgronden dat in 1598 in de kleikavels werd genoteerd. Dit percentage bedroeg:

in kavel C	5%
D	2%
G	16%
H	13%
I	19% en 11% nollen
K	43%

Aanzienlijke oppervlakten waren tot een meer of minder geaccidenteerd terrein opgestoven en werden in 1598 als 'nollen' geregistreerd. De kavels ten westen van de Ruigeweg waren met uitzondering van L en Q geheel egalement en na het graven van de egalementsloten verdeeld in 'Wester- en Oosterdelen', ook 'Wester- en Oostereynden' genoemd. Kavel R, waar het brede Pettemer Gat in de dijk was geslagen, was tijdens de kwart eeuw inundatie geheel tot een nollenlandschap verstoven en opgewaaid. Bij resolutie van het polderbestuur van 8 mei 1630 werd deze kavel geheel als 'nollen' geregistreerd. In percentages uitgedrukt geven de oppervlakten egalement en nollen een beeld van het landschap in de westelijke kavels:

kavel	egalement	nollen	kavel	egalement	nollen
M	49%	51%	R	—	100%
N	100%	—	S	47%	53%
O	100%	—	T	77%	23%
P	96%	4% kolk-landen	V	100%	—
		contribuabel			

Na de herdijking en -verkaveling van 1597–1598

Uit de *Verdeeling van alle de Sijpse landen...* en de daarbij uitgevoerde tellingen blijkt, dat de totale verdeling in contribuabele landen, egalementen en nollen in 1660 als volgt was samengesteld:

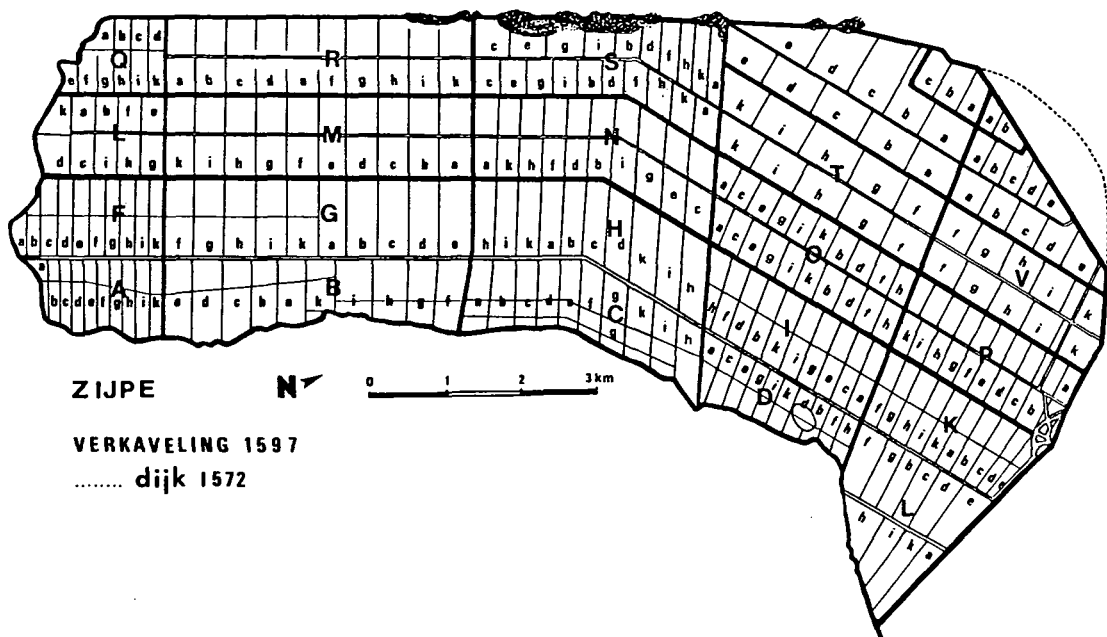
contribuabele landen	45%
egalementen	40%
nollen	15%

In 1894 was de verdeling van de Zijper gronden als volgt (De Vries (Schorer) 1894², p. 782):

contribuabele landen	2785,9 ha	41%
egalementen	2447,7 ha	36%
nollen	917,7 ha	14%
onbelast eigendom van het Waterschap domcingronden, gekocht bij de aanleg van het Noordhollands Kanaal	386,9 ha	6%
	217,8 ha	3%
totaal	6756,- ha	100%

Uit deze cijfers blijkt dat, behalve door de werken aan het Noordhollands Kanaal, in de verhoudingen in de polder sedert 1598 gedurende drie eeuwen nauwelijks iets veranderd was.

"t Kan verkeren" was de kernspreuk van Gerbrant Adriaensz Bredero. Hetzelfde kan gezegd worden van de Zijpe. De vroegere 'minderwaar-

dige' egalementslanden zijn nu hoog gewaardeerd als bloembollenland. In de omgeving van 't Zand werden onlangs daartoe bijzonder geëigende gronden verkocht voor f 110.000,— per ha, onder Den Helder voor f 135.000,— per ha. Grond van mindere kwaliteit, maar toch voor bollenteelt geschikt, bracht f 40.000,— per ha op¹⁰.

Noten

1. Octrooi d. d. 2 maart 1456, bedijking voltooid in 1461.
2. Algemeen Rijksarchief (ARA), Leen- en Registerkamer, nr. 62 ('In Beyeren', 1420–1438), p. 29v, d. d. 15.5.1421.
3. ARA, Grafelijkheids Rekenkamer, nr. 843, p. 11.
4. Simon Meeuwsz van Edam, verkavelingskaart van de Zijpe, 1553; ARA, Arch. Huis Duivenvoorde, nr. 627, reg. 93.252.
5. Gerrit Dircksz Langedijck; illustratieve kaart bij het schaderapport van 1596; Arch. Nat. de France, Parijs, Cotes N III, Pays Bas, nr. 17. De onderscheiding zand-klei is bij Meeuwsz en Langedijck een oppervlakteverdeling, hoewel de kaart van Langedijck één van de vroegste kaarten is met een grove aanduiding

van dieper liggende afzettingen. De afzettingen van jonge klei onder het zandpakket hebben — waar niet door geulen geheel of gedeeltelijk geërodeerd — lokaal een dikte tot 3 meter (Schoorl, 1973, p. 159; De Mulder, 1983).

6. Westenberg, 1961, reconstructiefiguren 10c en 10d.
7. Baptiste Doetecomius; verkavelingskaart van de Zijpe, 1600; Universiteitsbibliotheek Leiden, Coll. Bodel Nijenhuis, port. 31, nr. 70.
8. Zijpe, 1957, p. 39; Uitvoerige verklaring van enige notabele ingezetenen der randdorpen over afzanding en diepploegen, t. o. v. notaris Cornelis Baert, Alkmaar, 1627.
9. Westfries Streekarchief Hoorn, Oud arch. Zijpe en Hazepolder, nr. L 13.
10. Haarlems Dagblad d. d. 5.12.1984.

Literatuur

- BELONJE, J. (1927 en 1930). Zeven attestaties van landmeters betreffende de Zijpsche dijken. In: De Navorscher, 1927, pp. 259-267; 1930, pp. 35-42.
- BELONJE, J. (1933). De Zijpe en Hazepolder. Wormerveer.
- BREMER, J. T. (1985). De Zijpe. Bedijking en bewoning tot omstreeks 1800. Schoorl.

- BURCK, P. DU, L. W. DEKKER, H. J. M. ZEGERS en W. B. KLEINSMAN (1963). Rapport van de verkenning van de Bodemgesteldheid van het noordelijk gedeelte van Noord-Holland (STIBOKA-rapport nr. 611). Wageningen.
- FREMERY, James DE (1901). Supplement op het Oorkondenboek van Holland en Zeeland tot het einde van het Hollandsche Huis. 's-Gravenhage.
- HAYES, Miles O. (1979). Barrier Island Morphology as a Function of Tidal and Wave Regime. In: S. P. Leatherman, Barrier Islands. New York, pp. 1-27.
- MULDER, E. F. J. DE (1983). Geologische geschiedenis van de Hondsbossche Zeewering (Vrienden van de Hondsbossche III). Alkmaar.
- READING, H. G. (1978). Sedimentary Environments and Facies. Oxford.
- SCHOORL, H. (1973). Zeshonderd jaar water en land. Groningen.
- SCHOORL, H. (1976). Ballade van Texel. Toelichting bij de reproductie van een kaartfragment. Den Burg, Texel.
- SCHOORL, H. (1979). 't Oge. Het waddeneiland Calensoog onder het bewind van de heren van Brederode en hun erfgenamen, de graven van Holstein-Schaumburg, tot de verkoop aan vier Hollandse heren, ca 1250-1614 (Hollandse Studiën XI). Hillegom.
- SCHOORL, H. (1982). Petten en de Hondsbosse Zeewering in kaart, beeld en reconstructie, 1466-1614 (Vrienden van de Hondsbossche I). Alkmaar; idem, in: Regionaal-historisch tijdschrift Holland, 1981, nr. 2, pp. 91-113.
- SCHOORL, H. (1983). De Rijndijk bij Petten en de kustontwikkeling tussen 1296 en 1466 (Vrienden van de Hondsbossche II). Alkmaar.
- VRIES, G. DE, Azn (1866). De Rijndijk in de Duinen te Petten (archiefonderzoek J. J. Feylbrief) (Versl. en Meded. d. Kon. Akad. v. Wetenschappen, afd. Letterk. 3e reeks dl. III). Amsterdam.
- VRIES, G. DE, Azn (1876). Het Dijks- en Molenbestuur in Holland's Noorderkwartier onder de grafelijke regeering en gedurende de Republiek. Amsterdam.
- VRIES, G. DE, Azn (J. W. M. SCHORER) (1894?). De Zeeweringen en Waterschappen van Noordholland. Haarlem.
- WESTENBERG, J. (1961). Oude kaarten en de Geschiedenis van de Kop van Noord-Holland. Amsterdam.
- WESTENBERG, J. (1974). Kennemer Dijkgeschiedenis. Amsterdam/Londen.
- WESTERHOFF, W. E., P. CLEVERINGA en H. J. MÜCHER (1984). Development of Dunkirk III deposits near Alkmaar. In: Geologie en Mijnbouw, pp. 277-286.
- WESTERHOFF, W. E. (1985). Brief, niet gepubl., Mededelingen en opmerkingen betreffende de jongste sedimentatie in het noordelijk deel van Noord-Holland.
- ZIJP, A. (1957). Hoofdstukken uit de economische en sociale geschiedenis van de Polder Zijpe in de 17e en 18e eeuw. In: Tijdschrift voor Geschiedenis, pp. 29-48 en 176-188.